

Op 1 februari 1793 verklaarde de Franse Nationale Conventie de oorlog aan prins Willem V, stadhouder van de Nederlandse Republiek. Vanuit de revolutionaire regering in Parijs gezien waren er drie goede redenen een oorlog te beginnen: de revolutionaire ideologie had universele waarden die uitgedragen moesten worden; vaderlandsliefde en eenheidsgevoel hadden de afgelopen jaren een flinke deuk opgelopen, door een oorlog zou die deuk wellicht 'uitgeklopt' kunnen worden en niet de onbelangrijkste drijfveer is waarschijnlijk geweest, het afwentelen van de enorm grote binnenlandse problemen. Te vaak wordt de patriottenstrijd pas verhaald vanaf het moment dat de Fransen hier binnenvielen. Het is geen vorm van chauvinisme te beweren dat de Nederlandse patriotten al twee jaar voor de Franse Revolutie hun eigen, weliswaar mislukte, revolutie hebben gevoerd.

De patriottenbeweging in Nederland is ontstaan als gevolg van het rampzalige verloop van de Vierde Engelse Oorlog. Anti-orangistische groeperingen zagen hun kans schoon om door middel van democratische beloften aan de aristocratie hun invloed uit te breiden. Waarom die patriotten tegen het Oranjehuis waren, is niet zo eenvoudig uit te leggen. Was de Nederlandse revolutie een opstand van boeren tegen burgers ofwel van oostelijke provincies tegen Holland? In ieder geval speelde een rol dat de voordelige belastingwetgeving ten aanzien van het roerend goed en ten koste van het onroerend goed meestal in het nadeel van de oostelijke provincies uitpakte. Ook de tegenstelling tussen (Hollands) protestantisme en katholicisme speelde een rol.

Het gemor van de patriotten werd in 1787 abrupt de kop ingedrukt toen het Pruisische leger ons land binnenviel. De orangisten hadden de strijd voorlopig gewonnen. De patriotten zetten hun strijd ondergronds voort. Toen in Frankrijk in 1789 de revolutie uitbrak, was dit een enorme stimulans voor de Nederlandse patriotten er hier ook weer eens vaart achter te zetten.

In de patriottenbeweging zijn grofweg twee groepen te onderscheiden. Een groep werd gevormd door de aristocraten die politieke macht wilden en op hun weg daarheen de stadhouder en zijn regenten vonden, en de andere groep wilde een echte democratie voor het volk (toen werd dat nog gevormd door de burgerij, alles wat daaronder zat, telde niet mee). In de jaren tachtig van de achttiende eeuw sloten deze twee groepen een monsterverbond. Om hun ideeën uit te dragen, werden de media gebruikt. Meer dan in enig ander land werd hier te lande de spotprent gebruikt om het 'gemeene volk' politiek te manipuleren. De machtsstrijd werd symboliseerd door twee bomen: de vrijheidsboom was een teken van revolutionair protest tegen de

In het midden van de triangel (revolutionair symbool van gerechtigheid) het tot Revolutieplein omgedoopte Damplein in Amsterdam met een vrijheidsboom erop. Verder onder andere linksonder de Orang-Outangs, rechtsonder de Alliantie tussen de Franse en Bataafse republiek. De 'Hollandsche tuin' (Nederland) wordt verdedigd door de Franse haan en de Nederlandse leeuw. De Engelse dog slaat op de vlucht.

heersende macht en de oranjeboom was toevallig hier het symbool van die heersende macht.

De Nederlandse stadhouder voelde zich gesteund door Engeland en Pruisen; gezien de Europese verhoudingen van toen, betekende dit automatisch dat de Republiek dus anti-Frans gezind was. Maar ook de patriotten zaten niet te wachten op de gruweligheden zoals die door Robespierre in praktijk werden gebracht. De berichtgeving in Nederlandse kranten over de Franse Revolutie was ongeacht de signatuur van het blad, gereserveerd. Wel werd nuchter geopperd dat de prijs van levensmiddelen nu misschien zou gaan dalen. Noch felle veroordelingen noch juichend enthousiasme dus, maar een enkele keer ver raadde een krant zich. De Haarlemse Courant sprak in lovende bewoordingen over de nieuwe regeringsvorm in Frankrijk.

Er bestaat een spotprent die nog een ander duidelijk verschil tussen de Franse en Nederlandse revolutionaire woelingen laat zien. Onder deze prent staat geschre-

Oranje blanje bleu

ven: 'de door God beschermde Oranjeboom'. In Nederland vochten ze er om welke god, welke boom moest beschermen terwijl in Frankrijk de revolutie een ver gaand atheïsme met zich meebracht. Op de bedoelde prent probeert het 'Jacobynsch Gebroed' de oranjeboom om te trekken. God zelf echter grijpt in ter verdedi-

ging van het Oranjehuis. Zijn hand met zwaard dreigt: 'Laat af onwaardigen, Ik zal hem verdedigen'. De liberale Franse filosofen Voltaire en Rousseau waren de vertolkers van de Verlichting, een filosofische stroming die aan de revolutie voorafging en de politici beïnvloedde door erop te wijzen dat verstandig denken niet alleen aan God of de koning was voorbehouden. Met enige kunstgrepen werd deze opvatting op de Nederlandse situatie toegesneden, het resultaat was een 'christelijke Verlichting'.

De genoemde afbeelding met bijschrift symboliseert ook duidelijk de eerste (mislukte) Franse inval, door Patriotische Bredanaren 'eerste jaar der Bataafse vrijheid' genoemd. Op 25 februari 1793 was de Franse opperbevelhebber Dumouriez na een belegering van een week Breda binnengevallen maar al op 18 maart moest hij zijn troepen na de nederlaag bij Neerwinden terugtrekken. Toen op 9 april het Nederlandse leger binnenviel werd als eerste de vrijheidsboom vervangen door een oranjeboom. Veel in-

woners van het katholieke Brabant hadden de Fransen met enthousiasme binnengehaald omdat zij Brabant van het protestantse oranjejuk hadden bevrijd. Niet helemaal onbegrijpelijk gezien het feit dat Brabant een winge west was, dit betekende dat het gewest geen stemrecht in de Staten had, maar het moest wel belasting betalen.

Toen de Fransen in oktober 1794 wel met succes ons land bezetten nam Holland na de Verenigde Staten van Amerika en Frankrijk in januari 1795 als eerste Nederlandse gewest de Verklaring van de Rechten van de Mens over. In maart volgde de rest van de Staten, maar Holland bleef een uitzondering vormen omdat dit het enige gewest was dat zich het recht voorbehoield om 'God niet te dienen'. Op een prent zien we hoe de Dam in Amsterdam werd omgedoopt in Revolutieplein. Vanaf 22 januari 1795 voerde de Haarlemse Courant, niet onverwacht, het revolutionaire adagium 'Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap' in haar

kop, de populaire toevoeging 'of de Dood' moet natuurlijk als orangistische kift geïnterpreteerd worden.

Toch was er al vanaf de terechtstelling van de Franse koning in 1793 twijfel gerezen bij de patriottenbeweging. Nadat de Fransen met veel eerbetoon in Nederland waren onthaald, brak er een ingewikkelde interne politieke strijd los. Een keur van pamfletten geeft aan dat de gewelddadigheden van de Franse revolutionairen hier voedsel gaf aan de twijfel onder de opstandelingen. De zogenoemde contrarevolutionaire Orang-Outangs verspreidden spotprenten waarop zwaarbeladen Franse wagens geld aanvoerde voor de patriottenstrijd om weer terug te keren met Nederlandse kunstschaten. De in 1787 naar Frankrijk gevluchte Herman Willem Daendels had aan het hoofd van de Franse troepen gestaan, maar ook was hij de beslissende factor achter enkele coups die er tot 1798 plaatsvonden.

Om de uiteenlopende politieke ideeën te populariseren werd een, wat we tegenwoordig zouden noemen, beeldentaal ontwikkeld. Tenslotte kon een groot deel van de bevolking nog niet lezen. De uit Frankrijk overgewaaid blauw/rood/witte kokarde was in Nederland blauw/rood omdat wit de kleur van het koningshuis was. In tegenstelling tot de Nederlandse revolutionairen waren de Franse opstandelingen aanvankelijk helemaal niet tegen een koningshuis.

De phrygische muts die in Frankrijk nu nog steeds populair is, hield het in Nederland maar korte tijd vol. Achteraf bekeken, is de grote verdienste van de Franse inval dat Nederland met kracht de weg naar de eenheidsstaat opgeduwd werd. De pijlbundel, symbool van eenheid en kracht, die zo populair was, had dus een voorspellende kracht. De gevleugelde woorden Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap werden hier uitgebeeld door waterpas (gelijkheid), balans (gerechtigheid) en eikenkrans (burgerdeugd).

De Bataafse (genoemd naar hun legendarische voorvaders de Batavieren) Republiek werd uiteindelijk door Napoleon weggevaagd. Zelfs een Napoleontisch tijdperk van vijftien jaar kon de wrok van verstokte orangisten niet wegnemen. De bekende (orangistische) dichter Willem Bilderdijk die colleges in de vaderlandse geschiedenis doceerde, weigerde nog in 1817, dus toen alle Europese koningshuizen weer vast in het zadel zaten, eenvoudigweg de Bataafse Republiek te behandelen. Het Instituut Néerlandais in Parijs durft binnenkort de reputatie van Bilderdijk door middel van een tentoonstelling die eerder in Maison Descartes in Amsterdam te zien was, te trotseren. Dat is op zichzelf al een (paleis)revolutie.

HANS RENDERS

